

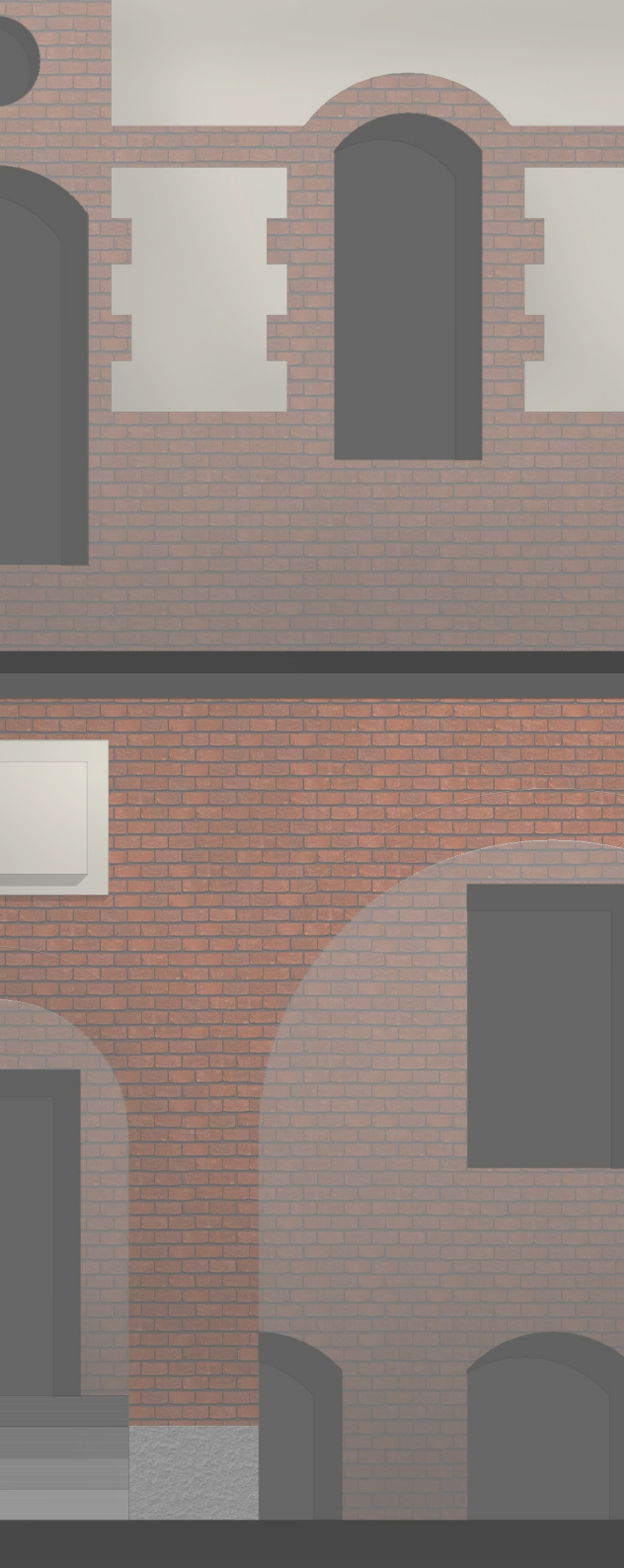
Cím: A hely szelleme

A szerző(k) és / vagy előadó(k) neve: Herczeg-Szakonyi Luca Zsófia, Tibold Sára

Intézmény, kar: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kar

Szak, specializáció, évfolyam: Építészmérnöki mesterképzési szak osztatlan, építőművészeti specializáció, 5. évfolyam

Témavezető(k) neve, tudományos fokozata, beosztása: Nagy Márton Kálmán DLA, egyetemi docens, Lakóépülettervezési Tanszék

A HELY SZELLEME

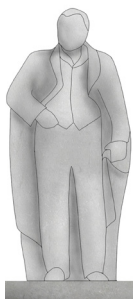
Készítette:

Herczeg-Szakonyi Luca

Tibold Sára

TARTALOMJEGYZÉK

ABSZTRAKT	7
CÉLUNK MEGHATÁROZÁSA	11
TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS	15
TÉRELEMZÉSI MÓDSZEREK - HOGYAN ISMERHETÜNK MEG EGY TERET?	19
LEHET-E MÁSKÉPP?	25
A NYELV, AZAZ A MÓDSZERTANUNK	29
TÖRTÉNET, ANYAG, MODUL	33
ÖSSZEFOGLALÁS	49

A HELY SZELLEME

Egy hely szelleme. Sokszor halljuk, használjuk ezt a kifejezést, de elgondolkodtunk-e már vajon azon, hogy mit is értünk ezalatt? Mitől lesz egy helynek szelleme? Mitől lesz egy tér megszemélyesíthető? Mitől lesz önálló entitás?

Jan Gehl, dán építész és várostervező *Life between buildings*¹ című könyvében három csoportba sorolja a szabadtéri, köztéri tevékenységeket. Vannak szükséges, választható és szociális tevékenységek. A szükséges tevékenységek a mindennapi életünk elkerülhetetlen tevékenységei. Például iskolába, munkába járni, elmenni boltba, a postára. Ezek a tevékenységek szinte minden körülmény között zajlanak. A választható tevékenységet akkor végzünk, ha azt megtehetjük. Van rá időnk, kedvünk, jók az adottságok. Ilyen például az ücsörgés, napozás, sétálás. Itt már nagyban befolyásolja a környezet, hogy ezek a tevékenységek hol és milyen mértékben fognak megjelenni. A szociális tevékenységek mások jelenlététől függenek. Ide tartozik a köszönés, beszélgetés, de egyéb passzívabb jellegű tevékenységek is, mint például egymás hallása, látása, érzékelése. Ez a tevékenység csak akkor jöhet létre, ha a másik két típusú tevékenység már jelen van.

Kijelölt hívószavak mentén vizsgálunk egy általunk kiválasztott teret, a Mikszáth Kálmán teret. Megfigyeljük, hogy a fent említett tevékenységek létrejöttéhez milyen eszközökre, szituációkra van szükség.

Történet. Személyes vonatkozású történetek, események lenyomatainak keresése, megismerése. *Anyag.* Milyen típusú anyagokkal találkozunk, milyen hatással vannak a környezetre, használókra? *Modul.* A vizsgált térre jellemző formák, tárgyak, helyzetek vagy jelenségek kutatása. Az összegyűjtött elemeket letisztítjuk, rendszerezzük és ezeket felhasználva teremtünk újat, ezáltal szorosan kapcsolódva helyszínünkhöz.

¹ GEHL, Jan: *Life Between Buildings, Using Public Space*. London: Islandpress, 1987/2011

GENIUS LOCI

The spirit of a place, genius loci. We often hear this phrase used, but have we ever wondered what we mean by it? What makes a place a spirit? What makes a space personal? What makes it an entity in its own right?

In his book *Life between buildings*, Danish architect and urban planner Jan Gehl classifies outdoor public space activities into three groups. There are necessary, optional and social activities. Necessary activities are the unavoidable activities of our daily lives. For example going to school, going to work, going to the shops, going to the post office. These activities take place in almost all circumstances. Optional activities are activities we do when we can do them. We have the time, the inclination and the resources. For example, sitting, sunbathing, walking. Here, the environment has a big influence on where and to what extent these activities will take place. Social activities depend on the presence of others. This includes greeting and talking, but also other more passive activities such as hearing, seeing and sensing each other. This activity can only occur if the other two types of activity are already present.

We are examining a chosen space, Mikszáth Kálmán Square, guided by specific keywords. We observe what tools and situations are necessary for the types of activities mentioned above to arise.

Story: Seeking and understanding traces of personal stories and events.

Material: What types of materials are present, and how do they impact the environment and users?

Module: Researching the forms, objects, situations, or phenomena characteristic of the space.

The elements we gather are refined and organized, and then we use them to create something new, establishing a close connection with our location.

Ahogy azt már az absztraktban is említettük, dolgozatunkban helyi értékeket, karaktereket keresünk. Minden térnek, köztérnek megvan a saját hangulata. Lehet, hogy észre sem vesszük, de minden esetben hatást gyakorol ránk környezetünk. Ha egy jó hangulatú, életteli térbe lépünk, felderülünk, jól érezzük magunkat. Ezzel szemben, egy nyomasztó tér rossz hatással lehet hangulatunkra, közérzetünkre, hosszú távon személyiségünkre.

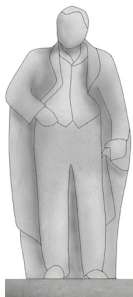
Egy köztér elsődleges értéke tehát az a hangulat, érzés, melyet belőlünk kivált. Legtöbb esetben ezzel találkozunk először és sok esetben ennyit is jegyzünk meg belőle, ezáltal válik számunkra egy helyé. A tér "jóságának" természetesen megvannak a magyarázatai (pl. jó helyen van, jó méretei vannak, jó funkciók találhatóak a közelben stb.), azonban a legtöbb esetben ezek nem tudatosulnak a használóban, csupán annyit érez, hogy szeret ott lenni.

Ezt a helyi értéket mérőszámokkal, adatokkal nehezen tudjuk kifejezni. A hagyományos térelemzési módszerek ezen faktor megismerésére nem alkalmasak. A célunk így az lett, hogy létrehozzunk egy olyan módszertant, mely kevésbé analitikus, mint inkább szubjektív, absztrakt technikákat alkalmaz, így az értelem helyett az érzelem felől közelíti meg a köztereket.

Dolgozatunkban egy általunk kiválasztott térrel, a Mikszáth Kálmán térrel foglalkoztunk.

A módszertanunkkal itt megismert és összegyűjtött elemek, hangulatok együttes megjelenítésével továbbá kíváncsiak voltunk, hogy egy másik helyszínen újra tudjuk-e alkotni egy tér helyi értékét. Azaz el tudunk-e hozni egy hangulatot az adott helyszínről vagy az minden esetben helyhez kötött marad?

A köztetek már az ókor óta alapvető szerepet játszanak a városokban. George Michael Peter University of British Columbia-n végzett 1963-as kutatásában² négy alapvető funkciót határoz meg: a *politikai, vallási, kereskedelmi és szabadidős* funkciók. Eredeti funkciói a történelem során fokozatosan átalakultak. A kereskedelmi, politikai és vallási szerepek csökkentek, míg a közösségi és kulturális funkciók átalakultak, de megmaradtak.

A történelem során a köztetek legfontosabb funkciója a kereskedelem volt, ami piacok, vásárok formájában jelent meg. A köztetek biztosították a helyet az árucserére, az élelmiszer és más mindennapi élethez szükséges áruk beszerzésére. Az ipari forradalom és a modernizáció hatására azonban ezen funkció szükségessége jelentősen csökkent, a kereskedelem szinte teljes egészében épületekbe költözött. A köztetek ilyen jellegű használata ma már inkább alkalmi piacokra, kézműves vásárookra korlátozódik.

Az ókori köztetek, mint az agorák és a fórumok, központi helyszínei voltak a politikai gyűléseknek és a közéleti vitáknak. Az ilyen terek helyet adtak a nyilvános vitáknak, törvényhozásnak és népgyűléseknek. A modern korban azonban a politikai élet nagy része áttevődött zárt, hivatalos helyszínekre, épületekbe. Egyes terek azonban ma is kapnak ilyen jellegű szerepet politikai megmozdulások és tüntetések helyszíneként. Ezek azonban szintén nem mindennapos funkciók.

A középkori városok közterein gyakran tartottak vallási ünnepeket, felvonulásokat és szertartásokat. Ez a funkció a szekularizáció hatására jelentősen csökkent. A vallási események ma már főként templomokban és egyházi intézményekben zajlanak. Néhány nagyobb vallási ünnepen és esemény még mindig használják a köztereket, különösen olyan városokban, ahol ezek a szokások mélyen gyökereznek a helyi kultúrában.

A köztetek olyan helyek voltak, ahol a közösségi élet szinte minden aspektusa megvalósult: az emberek itt találkoztak, társalogtak, és közösen éltek meg ünnepeket, eseményeket.

Ugyan a közösségi funkciók átalakultak a városi élet új igényei szerint, de a köztetek továbbra is központi szerepet játszanak a közösségi, kulturális és szabadidős tevékenységekben.

A köztetek egyik legfontosabb mai funkciója tehát a szabadidő eltöltésére alkalmas hely biztosítása. A köztetek megőrizték szerepüket, mint a városi közösség találkozóhelyei, ahol emberek találkozhatnak, beszélgethetnek és közösségi kapcsolatokat építhetnek.

² PETER, George Michael: *Public Squares an Analysis of Urban Space Form and Its Functional Determinants*, University of British Columbia, 1963

Egy tér, köztér vizsgálatát legtöbb esetben analitikus módszerekkel végezzük. Felmérjük a tér adottságait, a téren található elemeket vagy esetleg a használók felől közelítünk. Mérésekkel, elemzésekkel adatokat kapunk, melyek segítségével megtudhatjuk, mi működik jól az adott téren, illetve mi szorul még fejlesztésre.

Jan Gehl és Birgitte Svarre *How to Study Public Life*³ című könyvében arról ír, hogyan lehet hatékonyan tanulmányozni és elemezni a városi köztereket, hogy azok élhetőbbé és emberközpontúbbá váljanak. A szerzők bemutatják, hogyan alakíthatóak úgy a városi terek, hogy azok minél inkább a lakosok igényeire reagáljanak, elősegítve a gyalogos közlekedést, a társadalmi interakciókat és a közösségi életet.

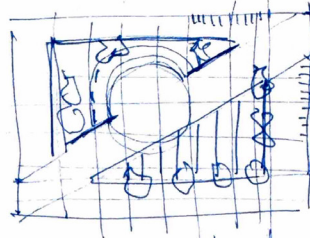
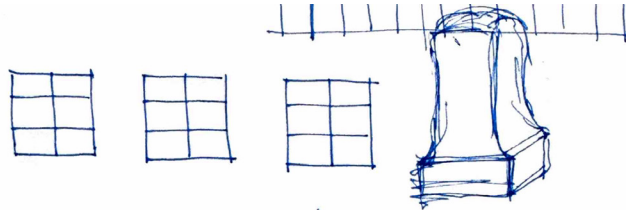
Módszereket, eszközöket és példákat kínálnak közterek elemzésére és minőségének javítására. Az elemzések egyszerű, de alapos megfigyelési technikákon, adatgyűjtésen, és az emberek városi térben való viselkedésének tanulmányozásán alapulnak. Ezen módszerek közé tartozik:

- a közvetlen megfigyelés
- időmérés és forgalomszámlálás
- térhasználati ábrák, térképek készítése
- fotódokumentáció
- kérdőívek, interjúk készítése
- tevékenységelemzés

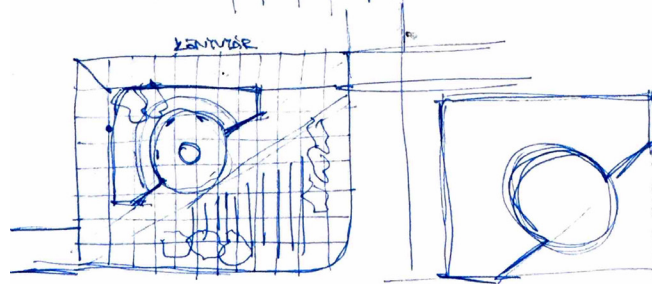
Johan Mattson 2019-es *Human Behaviour & Urban Squares*⁴ című kutatásában Gehl-ék módszertanát ismerteti, majd két Stockholmban található téren, a Kungsträdgården-en, illetve a Sergels Torg-on végre is hajtja az elemzést. A könyvben megfogalmazott egyszerű kérdésekre keresi a választ a meghatározott eszközök segítségével. Hányan, kik, mit csinálnak, hol, és mennyi ideig? A mérésekből, összegyűjtött adatokból elemző ábrákat, grafikonokat készít, melyek összetett képet alkotnak az elemzett terekről.

³ GEHL, Jan, and SVARRE, Birgitte: *How to Study Public Life*. Island Press, 2013

⁴ MATTSON, Johan: *Human Behaviour & Urban Squares*. Stockholm, Sverige, 2019

GÖGYSZERTAR
 RENDELŐ
 KÖNYVTÁR
 ELJÁRÓ
 KÁVÉZÓ
 ÉTTEREM

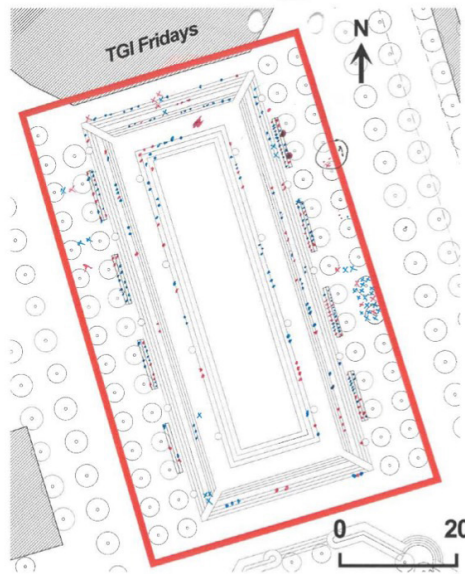

George Michael Peter kutatásában hasonlóképpen jár el. Nagy hangsúlyt fektet a tér használóira és szokásaikra, az azokat befolyásoló tényezőket vizsgálja, figyelembe véve a tér alkotóelemeit is. Szempontokat határoz meg, amelyek hatással vannak egy tér gyalogosforgalmára, használatára, a téren végbemenő eseményekre. Véleménye szerint a közterek forgalmát befolyásolja:

- a tér formája
- a téren végbemenő belső fejlesztések
- a környező épületek, azok funkciói
- a tér környezetében található egyéb funkciók
- a tér közelében található egyéb gyalogos forgalmat generáló funkciók

Kutatásában világszerte végzett megfigyeléseket, méréseket. Egy tér vizsgálata során több órán keresztül végzett számolásokat a téren áthaladó forgalomról, megfigyelte a tevékenységeket, felmérte a tér adottságait. Egyes esetekben interjút készített 15 emberrel, amelyben többek között megkérdezte, mi vitte oda őket, honnan jönnek, hová tartanak, nagyjából mennyi időt töltenek átlagosan ott, illetve, mit csinálnak a téren.

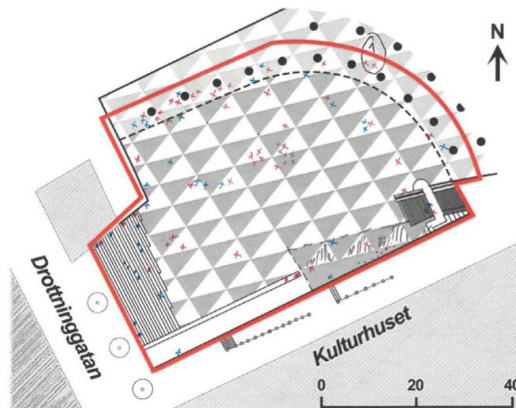
Tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy a terek olyan elemei, mint például a szobrok, szökőkutak, növényzet, burkolatok közvetlen hatással vannak a használók számára, illetve arra, ahogy használják a teret. Székek, padok, kiülős kávézók és egyéb szabadidős létesítmények visszatérő elemek, melyek szintén nagyban befolyásolják a forgalmat és a tér hangulatát.

Date: 17-04 Time: 15:00
 Weather: 14,1°C
 Sound Level: 65,5 dB

	Sitting	Standing	Total
Females	170	28	198
Males	101	11	112
Total	271	39	310

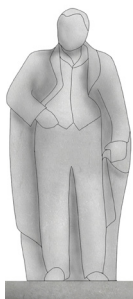
Other notes:
 1. Two men playing chess and a third man watching them
 Some people are staying for over an hour, they appear in several measurements

Date: 27-04 Time: 14:00
 Weather: 18,4°C
 Sound Level: 76,1 dB*

	Sitting	Standing	Total
Females	13	27	40
Males	11	42	53
Total	24	69	93

Other notes:
 * Trumpet, guitar & singing
 1. A man getting talked to by a police officer

Cságoty Ferenc 2016-ban a XII Kőműves⁵ adásában különbséget tett tér és hely között. Véleménye szerint az analitikus módszerek, elemzések már a XX. század vége felé is kezdtek kifulladásra, a helyükbe az érzelmek kerültek. Egy tér az, aminek határai, méretei vannak, racionális, objektíven értelmezhető. Ezzel szemben a helyet az érzelmeinkkel érzékeljük, szubjektív elemekből épül fel.

Ementén a gondolat mentén indultunk el mi is, amikor úgy határoztunk, hogy a választott területet nem a hagyományos, bevett módszerekkel szeretnénk megismerni. Már a tér kiválasztásakor is az érzelmeink vezéreltek bennünket. Úgy döntöttünk, egy olyan hellyel szeretnénk foglalkozni, amit szeretünk, ahova bármikor szívesen megyünk és van benne valami érthetetlenül jó, amire szeretnénk megtalálni a magyarázatot. Így esett a választásunk a Kálvin térhez közel található *Mikszáth Kálmán térre*.

Ez a tér nem egy tudatos téralakítás eredménye, a paloták mögött meghúzódó területet a lakosság fedezte fel és igyekezte kihasználni az elmúlt 30 évben.

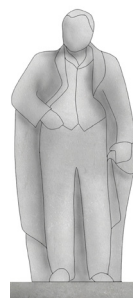
A Szentkirályi és Reviczky utca kereszteződésében lévő Mikszáth tér sokáig csak a paloták árnyékában meghúzódó névtelen terület volt. A terület először 1900-ban kapott nevet, Reviczky Gyula költő után Reviczky térnek nevezték el. 1840-ben alapította meg Irinyi János első gyufagyárát a tér 1. számú házában. Majd ennek a helyére épült házban élt Mikszáth Kálmán élete utolsó éveiben. Halála után, 1911-ben nevezték át a teret Mikszáth Kálmán térré. A téren álló Mikszáth-szobor Kocsis András alkotása, 1961-ben készült az író halálának 50. évfordulójára. 1998-ban Maurer Klimes Attila tervei szerint építették át a teret, ekkor tiltották ki az autókat is innen.

A megismerési folyamatot elsőként mi is azzal kezdtük, hogy tanulmányoztuk a tér formáját, elemeztük az elhelyezkedéséből származó előnyöket, összegyűjtöttük a különféle funkciókat, amelyek a közelben megtalálhatóak és elkezdtük figyelni az embereket is. Azonban még ezek után sem éreztük azt, hogy többet tudnánk vagy jobban ismernénk a teret, legalábbis nem azon a szinten, amire mi kíváncsiak lettünk volna. Olyan érzés volt, mintha egy másik nyelvre lenne szükségünk ahhoz, hogy a hely szellemét megértsük.

Így lett az a célunk, hogy ezt a nyelvet kidolgozzuk. Majd miután ezzel a módszerrel elvégeztük a térelemzést, összehasonlítsuk, hogy vajon miben tér el a kapott eredmény a hagyományos módszerekkel megismert képtől. Mit talál értéknek a két módszer, ezek mennyire függenek össze van-e kapcsolat közöttük?

⁵ "XII. Kőműves - Cságoty Ferenc", Glokalis, YouTube, 2016,
<https://www.youtube.com/watch?v=vXmkamRAn0Y&list=PLcWRMzXSAAUlkV6Hxt5LNtqWglrhLt2M>

Gulyás Eszter *Gyűjtemények szerepe a diverz építészeti közegben*⁶ című dolgozatában három lépésre bontja a gyűjtési folyamatot. Az első a szelekció, második a transzformáció és végül a kompozíció. Ezt a három szakaszt tudatosan beépítettük módszertanunkba.

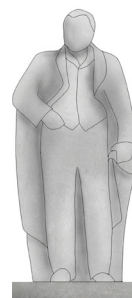
A *szelekció*hoz meghatároztunk három kulcsszót, amely segítette leszűkíteni, hogy miket gyűjtsünk. Az ismertetett térelemzésekben fellelhető három alap szempont alapján választottuk ki szavainkat. *Történet, anyag, modul*.

A *transzformáció* a szavakhoz rendelt technikák által történt meg. Minden szóhoz egy olyan absztrakt elemzési módszert találtunk ki, amellyel mélyebb rétegeket is meg tudtunk ismerni. Az egyes technikák más-más érzékszervünkre hatnak, figyelembe véve ezzel az adott hely érzékelésének komplexitását.

Végül a *kompozíció* az összegyűjtött anyagok térben és időben történő együttes megjelenítésével jött létre. A különböző módszereknek köszönhetően a téren megtalálható hangulatokhoz hasonló ingerek érik hallásunkat, tapintásunkat és látásunkat. Ez az összetett élmény érzelmeket vált ki belőlünk, hasonlóképpen érzünk, mint ahogy a helyszínen éreznénk, hiszen azokkal a transzformált elemekkel találkozunk, melyek a helyszínen is hatással vannak ránk.

⁶ GULYÁS, Eszter: *Gyűjtemények szerepe a diverz építészeti közegben*, BME

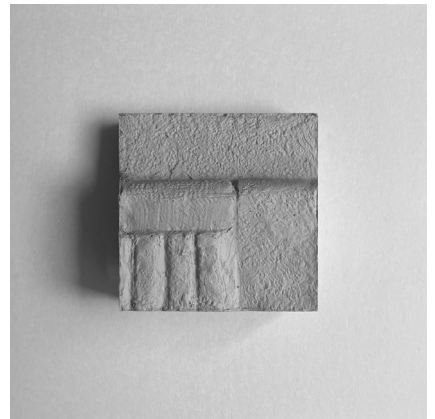

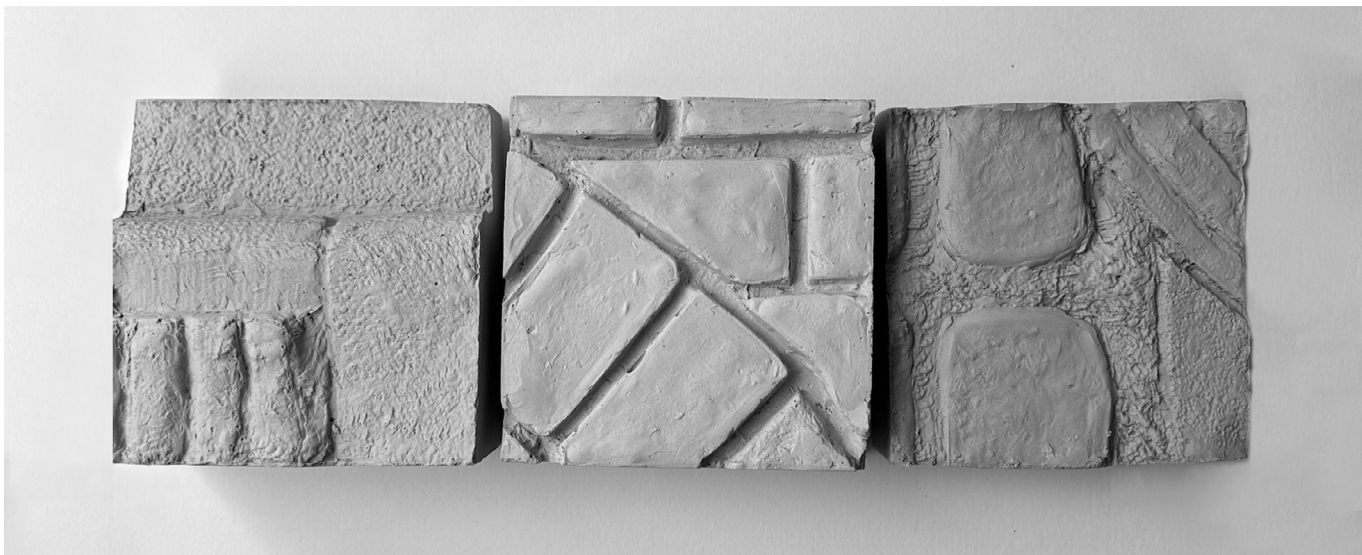
Történet - hallás. Az emberek által generált gyalogosforgalom az egyik legfontosabb eleme egy térnek, ha nem a legfontosabb. A használoktól kel életre egy tér, ettől válik vonzóvá mások számára is. Azonban itt nem csak az a kérdés, hogy hányan, mikor jönnek a térre és mit csinálnak ott, hanem az is, hogy milyen élményeket, érzéseket, benyomásokat kötnek a helyhez. Gyűjtésünk során személyes történetekre voltunk kíváncsiak. Megkérdeztük a tér használóit, mi jut eszükbe, ha a Mikszáth Kálmán térre gondolnak, milyen érzelmeket kapcsolnak hozzá, illetve mindenkit megkértünk, hogy meséljen el egy személyes történetet a térhez kapcsolódóan. Mivel a történet szóhoz a hallást rendeltük, a beszélgetéseket rögzítettük. A tér történetébe a mindennapi jelenségek is beletartoznak. A víz csobogása, az összemosódó beszélgetésekből feltörő nevetések, kutyák ugatása, az evőeszközök összeütődése olyan hangulati elemei egy helynek, amelyek alapvetően meghatározzák a hangulatot, szükség van rájuk. Az ilyen típusú hangokat összegyűjtve egy atmoszférikus hanganyagot állítottunk össze, amelyre bejátszottuk a személyes történeteket is. Ezt hallgatva el tudjuk képzelni, hogy ott állunk a téren és valakivel éppen beszélgetünk.

egyetem ebéd zenélés a padon
négy szék ismerősök fröccs cosy
szellemi műhely könyvtározás lelassultság
felszabadultság piros ház
második világ nyári este
szabadság útvonal megnyugvás
együtt
kutya boldogság
bubi jezsua társaság
club mate meccsnézés
nyüzsgés kolléga
tilos
olyan kis elvonulós pest
otthonos
beszélgetés fecske, fecsó, fecsi
ősz

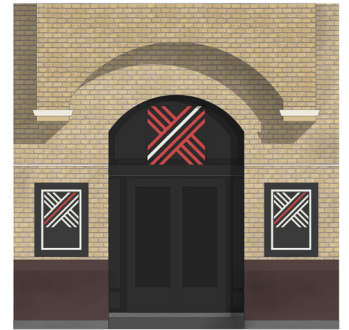
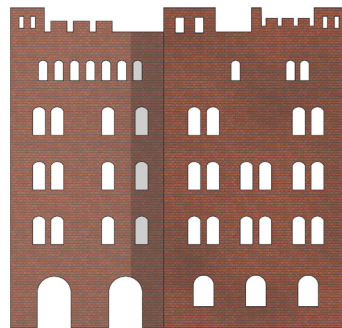
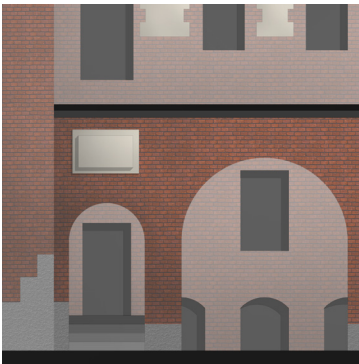
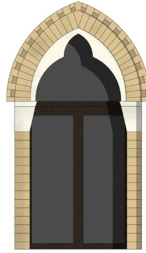
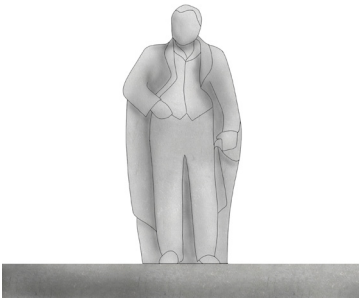
Anyag - tapintás. Az adottságok, a tér környezetének vizsgálata elengedhetetlen része egy elemzésnek. Egy érdekes kialakítás, egy apró részlet azonban épp annyira tud jellemezni egy teret. Az anyagokban rejlő hangulat, az általuk kiváltott érzések befolyásolják a téren végbemenő tevékenységeket, akárcsak egy jó téri geometria. A lényeg ugyanaz, csupán csak léptékbeli különbség van. Az anyaghoz a tapintást rendeltük. A hozzá tartozó módszert is úgy találtuk ki, hogy szorosan kapcsolódjon a haptikához. Jellemző részleteket kiválasztva, agyaggal 1:1-es lenyomatokat vettünk, majd ezeket kiöntöttük gipszből. Ezáltal konkrét részleteit tudtuk elhozni a térnek.

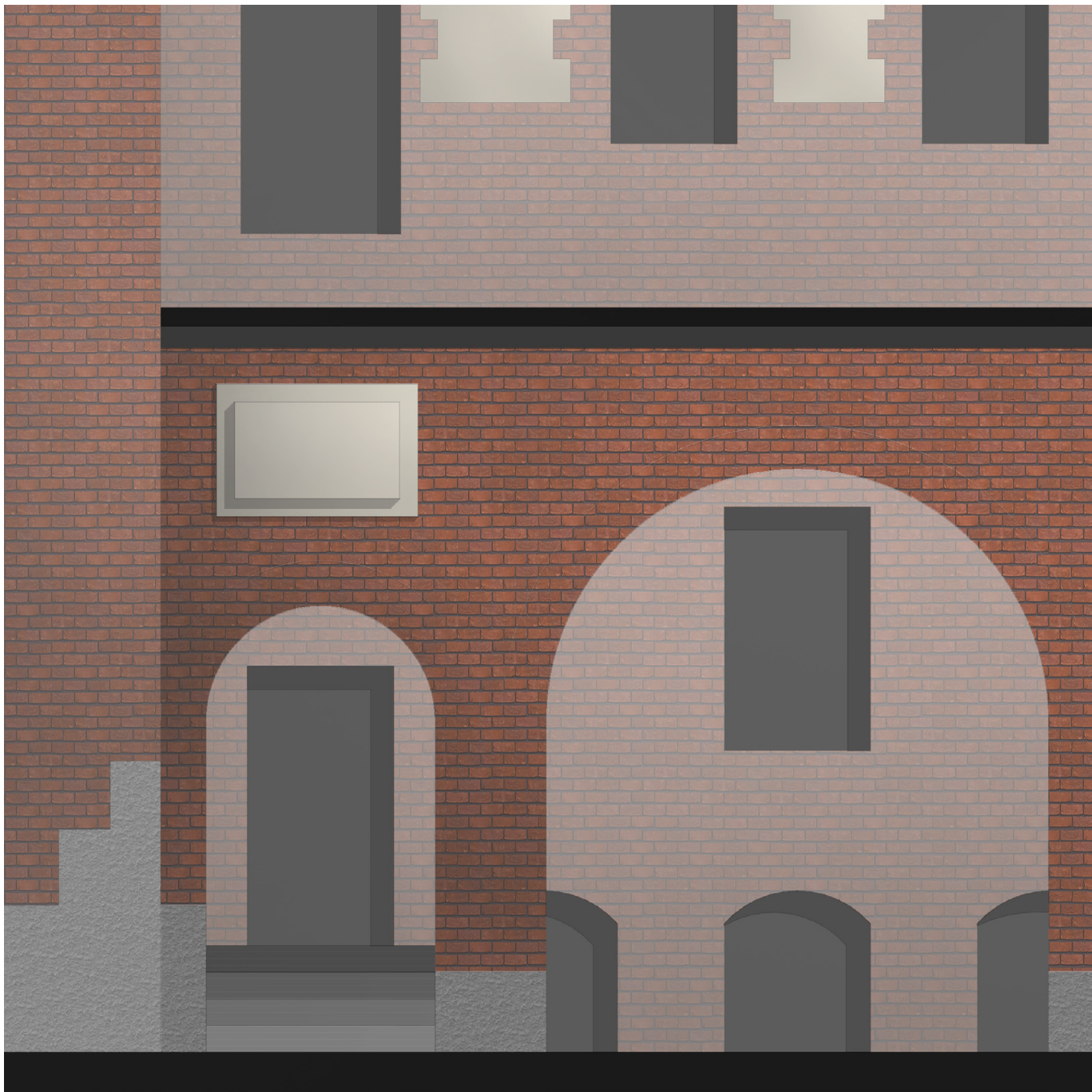

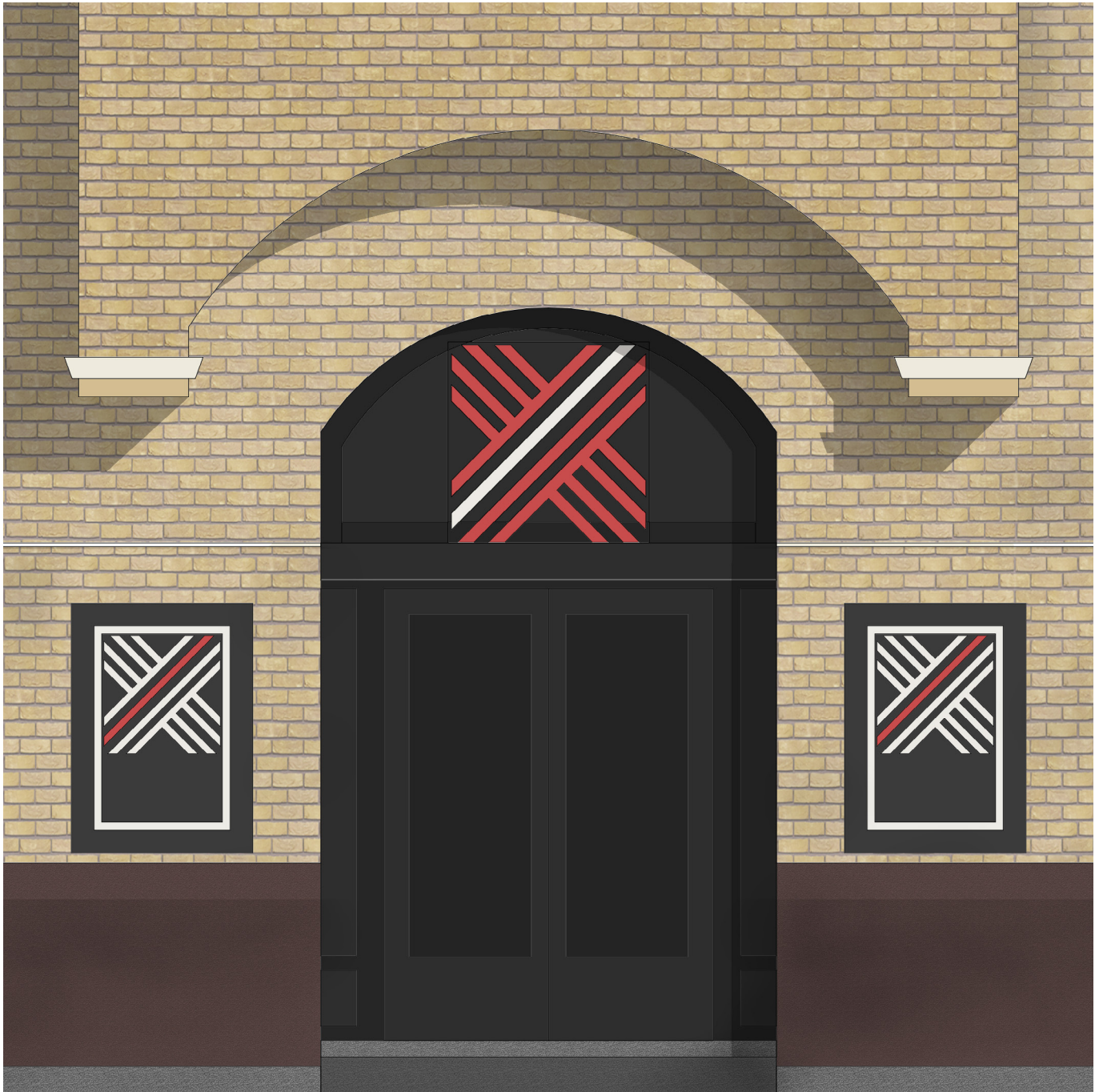

Modul - látás. A téren megtalálható elemek, bútorzatok, szituációk felismerése és gyűjtése szintén fontos lépése egy elemzésnek. Ezen objektumokkal találkozunk szemtől szembe. Ehhez a kategóriához rendeltük a látást. Összegyűjtöttük a számunkra meghatározó elemeket. Majd ezeket rajzos módszerrel feldolgoztuk, törekedve a lényeg kiemelésére egyszerűsítő vonalas megjelenítés, illetve színes kitöltések használatával.

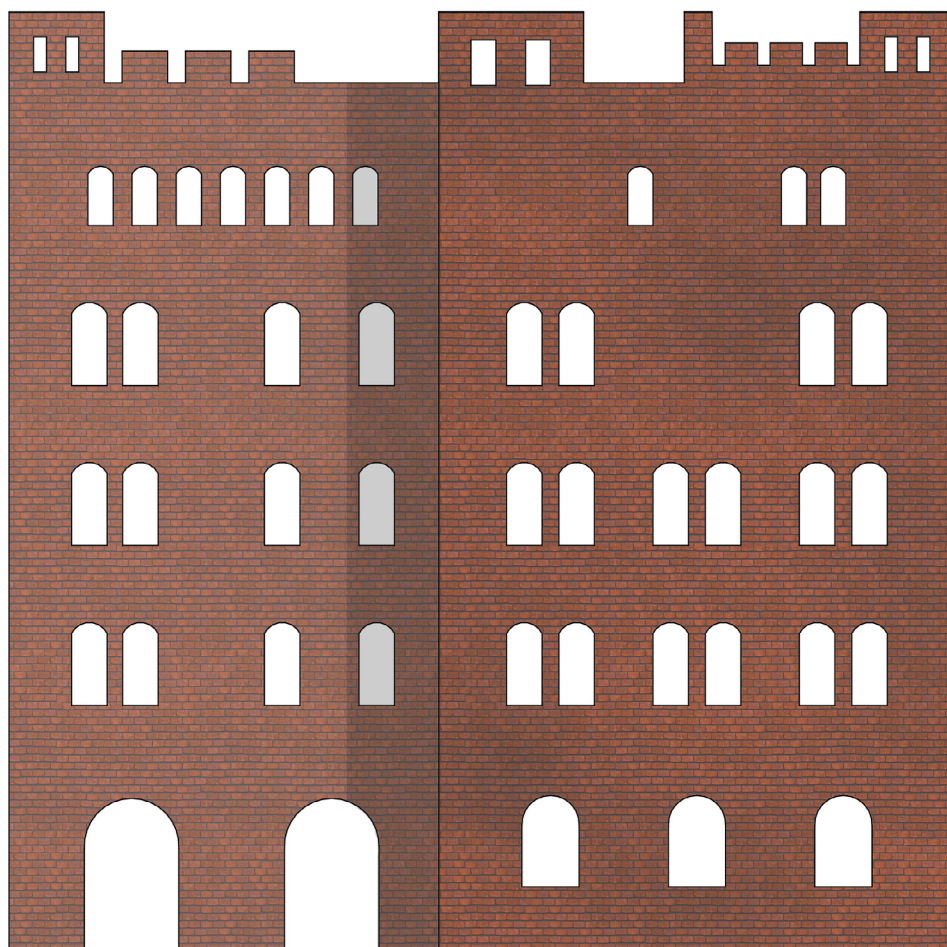

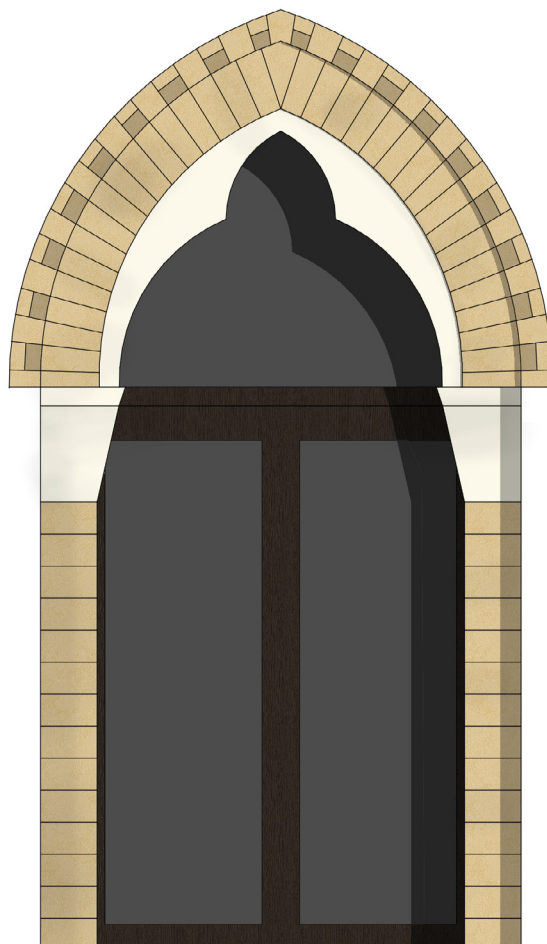
ÍVEK

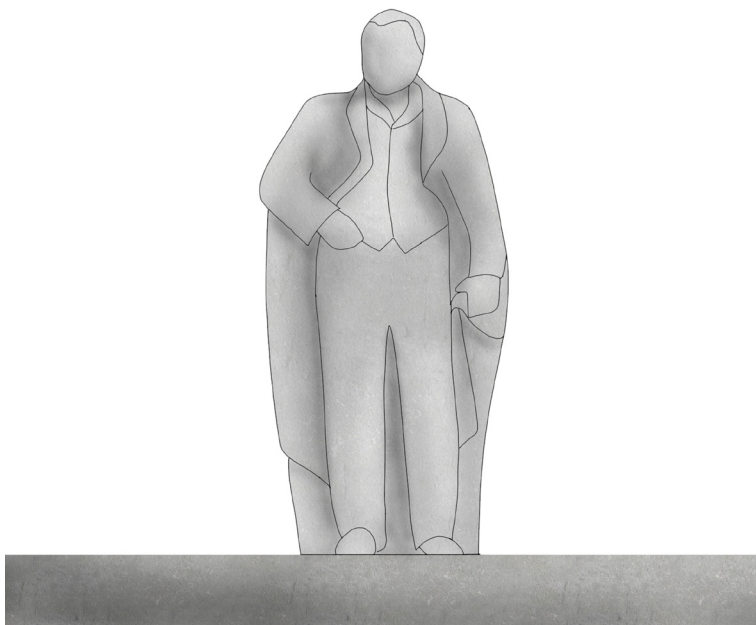
A TILOS

KÖRVONAL

EMLÉK

A LAKOS

FECSKE, OSZLOP, HATÁR, HÍREK

Az így kapott hanganyag, makett sorozat, illetve rajzgyűjtemény leképezte számunkra a Mikszáth teret és hangulatát. A hagyományos módszerekkel végzett elemzéshez képest más jellegű értékekre lertünk. Az elemzéssel olyan következtetésekre jutottunk, hogy a Mikszáth Kálmán tér egy jó tér, mert jó a lokációja, éppen megfelelő a mérete és a sokféle funkció miatt nagy a gyalogosforgalom, amely jó hangulatot teremt.

A módszerünk segítségével olyan értékeket is felfedeztünk, amelyeket korábban nem vettünk volna észre. Például azt, hogy mekkora jelentősége van a térben elhelyezett bútoroknak és egyéb elemeknek. Ezeket rajzainkkal megszemélyesítve számunkra életre keltek a formák, tudjuk, ha legközelebb találkozunk velük, ismerősként köszönhetjük majd őket.

A teret övező épületeken, az ülőfelületeken vagy a talajon található anyagoknak, burkolatoknak szintén nagy szerepük van. A téglá - ahogy Cságoly Ferenc is fogalmaz - egy eleven anyag, történeteket mesél. Mást mond, ha közelről nézzük, ha messziről, ha süt a nap vagy ha esik az eső. Az anyagok tehát élettel töltik meg, karakteressé teszik a teret, akár csak a használók. A személyes történetek megismerésével pedig közelebb kerültünk a használókhoz és ezáltal a térhez is. Mostantól úgy tekintünk majd arra a padra, mintha mi ültünk volna ott azon a bizonyos estén vagy a Fecske egyik asztalára, mintha mi szurkoltunk volna ott teljes erőbedobással a magyar válogatottnak és a többi...

Bár a kísérletet egy számunkra már ismerős helyszínen végeztük el, mégis úgy érezzük, hogy sikerült mélyebben megismernünk a teret. Egy összetettebb, átfogóbb képet kaptunk tehát a Mikszáth Kálmán térről.

A kérdés márcsak az, hogy vajon másokkal ismertette a folyamatot, számukra is sikerül-e majd megidézni a hely szellemét?

A Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24-2-BME-425 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

IRODALOMJEGYZÉK:

PETER, George Michael: *Public Squares an Analysis of Urban Space Form and Its Functional Determinants*, University of British Columbia, 1963

GEHL, Jan: *Life Between Buildings, Using Public Space*. London: Islandpress, 1987/2011

GEHL, Jan, and SVARRE, Birgitte: *How to Study Public Life*. Island Press, 2013

MATTSON, Johan: *Human Behaviour & Urban Squares*. Stockholm, Sverige, 2019

GULYÁS, Eszter: *Gyűjtemények szerepe a diverz építészeti közegben*, BME

“XII. Kőműves - Cságoly Ferenc”, Glokalis, YouTube, 2016,
<https://www.youtube.com/watch?v=vXmkamRAn0Y&list=PLcWRMzXSAAUlkV6Hxt5LNtqWglrhLlt2M>

<https://budapest100.hu/house/miszath-kalman-ter/>

https://pestbuda.hu/cikk/20210719_110_eve_viseli_mikszath_kalman_nevet_a_varos_egyik_leghangulatosabb_tere

